

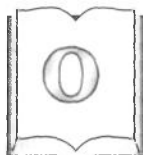

Влада БІЛОГУР

© В. Білогур, 2011

СТРУКТУРА СВІТОГЛЯДНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СУЧАСНОЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Ключові поняття: світогляд, світоглядні орієнтації, соціокультурні цінності, студентська молодь.

Одним з важливих теоретико-методологічних завдань дослідження світоглядних орієнтацій сучасної студентської молоді є визначення структурних елементів цього феномена. «Структура світогляду складна й мозаїчна. Вона являє собою «сплав» знань і почуттів, тобто світогляд включає у себе: по-перше, узагальнені уявлення про світ і саму людину, про спрямованість соціально-історичних процесів і подій у світі, про смисл людського життя, історичну долю людства тощо; по-друге, систему переконань, що спираються на почуття, принципи й ідеали щодо світоустрою та світоперетворення» [6, 7]. З огляду на ці моменти, відразу зазначимо, що структура світоглядних орієнтацій сучасної студентської молоді має охоплювати як зовнішньосоціальні, так і внутрішньодуховні чинники її формування і містити політичні, економічні, соціокультурні та духовні погляди, ідеали, переконання.

Одними з ключових, на нашу думку, є політичні орієнтації студентської молоді, адже вона є найактивнішим суб'єктом соціально-перетворювальної, ідеологічно-креативної та державотворчої діяльності. «Молодь здатна бути носієм і творцем політичної культури в суспільстві, генератором політичних ідей і діянь, натхненником про-

Структура світоглядних орієнтацій сучасної студентської молоді має охоплювати як зовнішньосоціальні, так і внутрішньодуховні чинники її формування і містити політичні, економічні, соціокультурні та духовні погляди, ідеали, переконання.

гресивних змін. Вона є тією соціальною групою, котра спроможна модернізувати суспільство, звільнити його від старих стереотипів мислення. Для цього необхідна всебічна підготовка до повноцінного життя в суспільстві, необхідне вдосконалення рівня політичної культури. Рішення цього завдання має здійснюватися на різних рівнях: загальному (соціально-політичному), особливому (науковому), одиничному (педагогічному)» [13, 340]. Саме середовище вищої школи здатне змістовно-ціннісно забезпечити всі ці рівні, а також об'єднати їх у певну світоглядно-орієнтаційну цілісність.

Серед основних світоглядних проблем сучасної української молоді – її зневіра в здатності демократичних і громадянських цінностей досягати певних цілей, значущих для молодої людини. «Молодь проявляє досить низьку здатність до суспільної самоорганізації, а потенціал соціальної активності в суспільстві порівняно невеликий. Потрібно відмітити, що за період посткомуністичної трансформації частина української молоді прийняла головні демократичні цінності. Але ніколи вона не розглядала їх як реальний інструмент вирішення суспільних потреб» [6, 294 – 295]. Згадана проблема, а також нерозвиненість системи громадянської освіти покладають на систему вищої освіти особливу суспільну роль – виховання у студентської молоді впевненості в необхідності і дієвості демократичних цінностей і процедур.

Так само перед ВНЗ ставиться і завдання подолання політично-громадянського абсентеїзму, поширеного серед сучасної молоді України, яка «не занадто переймається політичними подіями, які відбуваються в суспільстві. Серед тих, хто цікавиться політикою, більше чоловіків та молоді міста. Зацікавленість політичними процесами зростає з підвищенням рівня освіти» [2, 51]. Отже, вища освіта є сферою прищеплення високих демократично-громадянських цінностей та світоглядних орієнтацій, що потребує детального філософського, суспільно-політичного аналізу.

Є підстави стверджувати, що саме сту-

дентська молодь є найпрогресивнішим прошарком у своїй соціально-віковій групі щодо рівня політичної і громадянської культури, свідомості освіти. «Аналіз соціологічних даних, спостереження за життєдіяльністю студентів свідчать про досить високий рівень їхньої політичної та моральної свідомості, улюблення за справи в суспільстві, про їхню соціальну і політичну активність. На відміну від попередніх років, у центрі уваги нинішньої студентської молоді не тільки політичні, а й економічні проблеми, що адекватно відображає соціально-політичну та економічну ситуацію в країні» [11, 336]. Таким чином, постає нагальна потреба вдосконалення форм політико-громадянської освіти в структурі вузівської освіти, а також детального вивчення чинників формування політичних світоглядних орієнтацій сучасної української студентської молоді.

Поряд з політичною одну з найважливіших життєво-стратегічних світоглядних ролей відіграють економічні орієнтації молодого людини, особливо в умовах трансформаційного суспільства, яке переживає перманентне економіко-аксіологічне перетворення. «Сучасне молоде покоління, що виросло в умовах розбудови нового суспільства, поєднує у своїй свідомості нові цінності, властиві ринковій економіці (індивідуалізм, прагматизм), і цінності минулого (бажання не виділятися, колективізм). Такий симбіоз неодмінно сприятиме (й уже сприяє) формуванню нової моделі ціннісного сприйняття світу, яка становитиме основу майбутніх життєвих стратегій» [4, 23]. Водночас не можна не помітити значний рівень прагматизації світоглядних економічних пріоритетів сучасної молоді. «Найбільше відрізняє нинішню українську студентську молодь прагматизація ціннісної свідомості та низький рівень прояву суспільно значущих цінностей» [5, 190]. Саме вища освіта здатна прищеплювати молодій людині цінності інноваційно-перетворювальної діяльності в економічній сфері, що є важливим аспектом як життєдіяльності і самоствердження самого студента.

так і соціально-економічного розвитку країни загалом.

Виховання в молоді економічної самостійності, самосвідомості та прагнення до інноваційного самоздійснення – це важливий теоретико-методологічний аспект вивчення впливу вищої освіти на формування світоглядних орієнтирів сучасної студентської молоді. «Сучасні студенти все більше і більше покладаються на власні сили, а не на віру будь-яким офіційним структурам. Це дає підставу говорити про те, що соціально-економічні умови, які змінюються, все більше підштовхують молоде покоління до самостійності, до надії на власні сили, до готовності активного будівництва свого життя і щастя» [17, 325]. Вища ж освіта може і покликана створювати для таких прагнень і бажань самореалізації необхідне інтелектуальне, інструментальне, моральне підґрунтя, сприятливе для підтримки різноманітних форм адаптації та соціалізації молоді людини в сучасних складних економічних реаліях.

Особливу структурну функцію у свідомості молоді поряд з політичними і економічними світоглядними орієнтаціями виконують соціокультурні цінності і пріоритети. «Нову якість суспільства не можна звести до змін у сфері економіки, політичних або деяких інших структур. Передусім це зміна свідомості людини, в якій важливе місце посідає переоцінка соціальних цінностей. Потрібно брати до уваги те, що сьогодні на одне покоління випадає зміна кількох історичних, ідеологічних і навіть релігійних парадигм» [18, 84]. Така багатомірність і складність соціокультурної складової світоглядного поля ставить перед молоді людиною непросте завдання пошуку культурно-історичних, цивілізаційних, світоглядно-ціннісних основ власної життєдіяльності. І тут вища освіта стає для молоді людини найефективнішим допоміжним чинником.

Сучасне суспільство, втративши смисло-ціннісну цілісність та інформаційно-знакову впорядкованість, не сприяє полегшенню процесів соціалізації та адаптації молоді людини до наявної соціокультур-

ної реальності. «Об'єктивні умови життя сучасної молоді породжують цілий комплекс суперечностей, ускладнюючи процес соціалізації та інтеграції цієї групи в суспільство. Відсутність чи недовірність багатьох соціальних механізмів і соціальних норм у суспільстві створюють таку ситуацію, коли молоді певною мірою немає чого засвоювати (інтеріоризувати), і уявлення про те, як все повинно бути, молоді люди формують самотужки, спираючись на невеликий суспільний досвід. Отже, молодь не має вибору, вона змушена сама визначати свій шлях» [1, 233]. З одного боку, це сприяє активній життєтворчій позиції, за якої молода людина стає активним суб'єктом самовизначення, з іншого – таке самовизначення часто має нецільний або ж деструктивний характер. Запобігти цьому можливо саме завдяки створенню вищою освітою середовища зрозумілих і впорядкованих соціокультурних смислів і цінностей.

Таке впорядкування, звісно ж, вимагає високої культури духовної складової світоглядних орієнтацій молоді людини. Саме духовність стає тією єднальною силою, яка здатна створювати певну цілісність духовних орієнтирів, що визначають життєві стратегії молоді, а розвиток духовних потенцій особистості – головним завданням вищої освіти. «Смисл і ціль освіти – людина у постійному розвитку, її духовне становлення, гармонізація її відносин з собою та іншими людьми, зі світом... Система освіти створюється для людини, функціонує і розвивається в її інтересах, слугує повноцінному розвитку особистості, і в ідеалі її призначення – щастя людини» [8, 12–13]. Саме вища освіта має достатній дидактико-методологічний, інтелектуально-творчий та світоглядно-гуманістичний потенціал, який у сучасних складних соціокультурних умовах може сприяти якнайповнішому розвитку особистості студента, її духовному вдосконаленню. «Освіта повинна формувати у молоді людини сучасну систему цінностей, орієнтація на які дасть можливість їй максимально самореалізуватися, зміцнюючи при цьому гуманістич-

ні засади самого суспільства» [10, 346]. У зв'язку з цим одним з головних методологічних принципів нашого дослідження є розгляд духовності як одного з визначальних інтегративних чинників формування світоглядної цілісності аксіологічної сфери сучасної молоді людини.

Загальна соціокультурна криза, притаманна інформаційному етапу розвитку цивілізації, позначається також на духовних потенціях сучасної молоді, не зважаючи на те, що вона завжди є найактивнішим джерелом соціокультурних змін. «Суспільна свідомість молоді, комплекс її характеристик, менталітет в усіх його протиріччях, система основних типів особистості в процесі соціалізації визначаються певною самостійністю, активністю, здатністю до саморозвитку. В умовах сучасного суспільства духовна сфера становлення і розвитку молодого покоління схильна до відчуження, одним з ознак якого виступає криза молоді в духовній сфері» [14, 50]. Тому й постає серед головних теоретико-методологічних завдань сучасної філософії освіти вироблення оптимальних ефективних засобів формування, навчання, виховання у молодого покоління прагнення і наснаги до духовного самовдосконалення, самотворення і самореалізації.

Важливим виміром духовності є її рефлексійна, самосвідома природа, коли людина сама розуміє необхідність духовного самостановлення. Такі здатності формуються у особистості особливо сприятливо в умовах інтелектуальної, пізнавальної, етичної і естетичної напруги, найсприятливішим середовищем для виникнення якої сьогодні, на нашу думку, є саме вища школа. Навчання у вищій сприяє усвідомленню своїх світоглядних і ціннісних пріоритетів, аксіологічному самоусвідомленню, а саме «духовний світ людської особистості й слід розглядати як певну систему свідомо-психологічних рис, особливостей, що у своїй цілісності виражає міру усвідомлення людиною сутності свого буття, свого місця й призначення в світі, смисл людського життя та смерті, що й знаходить свій прояв у характері відношення людини

до світу в цілому й до себе самої, зокрема» [9, 151]. Отже, духовність як структурний елемент світоглядних орієнтацій студентської молоді має стати предметом прискіпливого філософського дослідження, особливо в контексті створення цілісного, інноваційно-гуманістичного освітньо-виховного простору.

Іншою важливою теоретико-методологічною особливістю духовної природи світогляду є її процесуальність і постійний розвиток. Визначення головних чинників ефективності такого процесу розвитку в середовищі студентської молоді є однією з головних структурно-методологічних проблем сучасної філософії освіти. «Духовність і моральність людини не є заздалегідь заданими величинами. Їх потрібно постійно формувати засобами виховання й ідеології, що утворюють світогляд людини. Тому перспектива будь-якої консолідації (духовної чи політичної) у контексті українського суспільства, що є негайною потребою сьогодення, можлива тільки через сферу світогляду, яка потребує нових інтегральних цінностей та ідей» [3, 43]. Молодь з високою інтелектуальною, моральною та суспільно-громадянською культурою є саме тим прошарком суспільства, який здатен створювати новітні ідеї і принципи, ефективно здійснювати необхідні реформи, застосовувати інноваційні принципи в науці, виробництві, економіці, що особливо актуалізує світоглядно-формуючу функцію системи вищої освіти.

Найважливішою характеристикою духовності як структурної складової світоглядних орієнтацій молоді людини є її інтегративна, єднальна сутність, яка дає змогу з політичних, економічних, соціокультурних переконань людини утворювати єдиний особистісний комплекс світоглядно-ціннісних орієнтацій і пріоритетів, а ті, в свою чергу, визначають життєво-стратегічні прагнення молоді людини. «Духовність як засіб поєднання образу світу з моральним законом особистості завжди означає позитивну суспільну значущість людини, її мислення, свідомості, світогляду» [15, 138]. Саме духовна енергія,

водночас створюючи світоглядну єдність особистості та народжуючись з неї, змушує молоду людину шукати інноваційні шляхи удосконалення себе і суспільства, гуманістичні методи спілкування, організації та реалізації своїх життєвих цілей. Такий пошук тим більш ефективний, чим більше новаторські та гуманістичні методи навчання і виховання задіюються в національній системі вищої освіти.

Духовний вибір особистості є водночас і світоглядним долученням до загальнонаціональних цінностей і сподівань, історії національної і світової культури. «Духовні цінності – це втілення в світоглядних орієнтаціях людини сподівань, прагнень, ідеалів, духу народу, нації, що визначає спрямованість особистісних потреб, бажань, і зумовлює її провідний життєвий вибір. Це осмислення людиною гуманістичного шансу мети людської життєдіяльності» [7, 61]. Ефективність такого особистісного осмислення і саморозуміння багато в чому залежить від ступеня гуманітаризації вищої освіти, що також є важливою теоретико-методологічною проблемою сучасної філософії вищої освіти.

Таким чином, розглянувши структуру світоглядних орієнтацій студентів, підкреслимо, що основним методологічним принципом її аналізу має бути принцип цілісності, що ґрунтується на духовній єдності особистості. «Світоглядна картина світу і місця людини в ньому утворює цілісність, де все підпорядковується загальним установкам, які утворюють єдиний вузол і збирають різні аспекти свідомості» [12, 9]. Звідси, головним теоретико-методологічним принципом аналізу світоглядних орієнтацій студентської молоді в нашому дослідженні є розуміння необхідності створення в процесі навчально-виховної роботи у ВНЗ такого інтелектуально-ціннісного простору, де якнайповніше могла б самореалізуватися молода людина, що прагне екзистенційно-комунікативної світоглядної цілісності власної особистості.

Розглянувши основні концептуально-дискурсивні напрями, що існують у сучас-

ній філософській, психолого-педагогічній, суспільствознавчій літературі, щодо поняття світоглядних орієнтацій сучасного студентства, а також визначивши його загальний зміст і обсяг та здійснивши основні теоретико-методологічні класифікаційні та структуризаційні операції щодо нього, можемо зобразити низку взаємопов'язаних **висновків**.

По-перше, огляд основних концептуально-дискурсивних розробок, які існують у сучасній українській та зарубіжній соціально-гуманітарній науці та філософській літературі щодо проблем духовно-практичного самоздійснення молодого людини в середовищі вищої школи, а також загальнофілософський аналіз категорії «світогляд» дали змогу підійти до визначення ключового в нашому дослідженні поняття «світоглядні орієнтації сучасної студентської молоді». Отже, *світоглядні орієнтації сучасної студентської молоді – це систематизований, інтегративний комплекс знань, уявлень, духовно-інтелектуальних та соціокультурних переконань, емоційно-вольових проявів та мотиваційних настанов, які в своїй єдності та цілісності характеризують життєво-стратегічні, духовно-творчі, соціально-політичні, організаційно-реформаційні, духовно-релігійні та інші пріоритети такого прошарку населення країни, який характеризується специфічними віковими (молодість) та освітньо-культурними (навчання у вищій школі) характеристиками, які, в свою чергу, визначають його суспільну активність та значущість для подальшого розвитку соціуму, держави, нації*. З огляду на це, дослідження проблем формування світоглядних орієнтацій сучасного українського студентства надзвичайно актуальні, а їх чітке теоретико-методологічне обґрунтування сприятиме ефективному впровадженню їх результатів у вдосконалення методів роботи вищої школи щодо якнайповнішого духовно-інтелектуального, соціокультурного і емоційно-вольового розвитку молодого людини.

По-друге, важливим теоретико-методологічним аспектом дослідження світоглядних орієнтацій сучасної студентської молоді в нашій роботі є їх класифікація на

офіційні і неофіційні, ідеологічні і соціально-психологічні і виокремлення специфічних ознак, які, залежно від сфери життєдіяльності молодшої людини, притаманні її аксіологічній сфері. У зв'язку з такою класифікацією виникає ще один важливий методологічний принцип дослідження, який полягає в тому, що світогляд людини в усьому різноманітті його ціннісно-смыслових проявів складає певну духовно-практичну цілісність, яка є запорукою гармонійного розвитку особистості. Гадаємо, саме середовище вищої школи здатне забезпечувати усвідомлення молодшою людиною потреби створювати світоглядно-ціннісну цілісність своїх поглядів, прагнень, переконань, ідеалів, дій.

По-третє, важливим теоретико-методологічним результатом нашого дослідження є вивчення взаємовідношень і взаємовпливів навчально-виховного середовища вищої школи та аксіологічного контексту молодіжних субкультур, до яких залучається студентська молодь. Саме перетин цих двох сфер життєдіяльності молодшої людини створює, на нашу думку, сферу аксіологічної напруженості і світоглядної творчості, що є вагомим чинником формування особистісних потенцій студента, а також вибору його подальших життєтворчих стратегій. Дослідження світоглядно-оріє-

нтаційного взаємовпливу офіційних форм поведінки, прийнятих у середовищі вишу, та субкультурних проявів молодіжної поведінки – також важливий теоретико-методологічний аспект нашого дослідження.

По-четверте, одним з головних теоретико-методологічних принципів нашого дослідження світоглядних орієнтацій сучасної студентської молоді є принцип структурної цілісності і різноманітності. Його суть: з одного боку, теоретична необхідність структурного аналізу ключового поняття, а з іншого – дотримання вимоги щодо цілісного розуміння такої фундаментальної філософської категорії, як «світогляд». Визначивши основними структурними елементами світоглядних орієнтацій студентів такі, як політичні, економічні, соціокультурні, духовні, ми ставимо за мету в теоретико-методологічному і сутнісно-змістовому плані віднайти чинники, які поєднують ці елементи у світоглядну цілісність. Ключовим чинником такого інтегративного єднання, з нашого погляду, є значні духовно-енергетичні, пізнавально-ціннісні і моральнісні потенції молодшої людини, підкріплені умовами навчально-виховного середовища вищої школи, що сприяє інтелектуальній, аксіологічній, світоглядній самотворчості і самоздійсненню.

Література

1. Білецька Т. В. Вплив конфліктогенних факторів на політичну соціалізацію української молоді / Т. В. Білецька // Мультиверсум. Філософський альманах: Зб. наук. праць. – К.: Ін-т. філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України, 2008. – Вип. 73. – С. 231–241.
2. Бондар В. С. Сучасні політичні орієнтації молоді України / В. С. Бондар // Наук. записки. – К.: Національний університет «Києво-Могилянська академія», 2002. – Т. 20: Соціолог. науки. – С. 47–52.
3. Будз В. П. Філософія та релігія як чинники формування духовності / В. П. Будз // Роль науки, релігії та суспільства у формуванні моральності особистості: Матеріали XIII Міжнарод. конференції. Травень 2003. – Донецьк: ДДІШІ, 2003. – С. 42–45.
4. Бутіліна О. В. Студентська молодь у суспільстві, що трансформується / О. В. Бутіліна // Український соціум: Наук. журнал. – 2007. – № 4 (21). – С. 20–26.
5. Гилюн О. В. Студент початку XXI століття: особливості ціннісних орієнтацій та соціальних норм / О. В. Гилюн // Соціальні технології. – 2010. – № 45. – С. 183–190.
6. Єфтені Н. М. Ціннісні орієнтації сучасної української молоді / Н. М. Єфтені // Актуальні проблеми політики: Зб. наук. праць. – Одеса: «Фенікс», 2009. – Вип. 37. – С. 292–296.
7. Жигайло Н. Соціологія духовних цінностей молоді / Н. Жигайло // XXI століття: альтернативні моделі розвитку суспільства. Третя світова теорія.: Матеріали V Міжнарод. конференції. – К.: Фенікс, 2006. – Кн. 5. – С. 60–63.
8. Зязюн І. А. Концептуальні засади теорії освіти в Україні / І. А. Зязюн // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2000. – № 1. – С. 12–13.
9. Костенко В. Г. Духовний світ особистості як діалектичний синтез світоглядної, теологічної та моральної культури / В. Г. Костенко // Роль науки, релігії та суспільства у формуванні моральної особистості: Матеріали XIII Міжнарод. конференції. Травень 2003. – Донецьк: ДДІШІ, 2003. – С. 150–153.

10. **Кремень В. Г.** Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору / В. Г. Кремень. – К.: Пед. думка, 2009. – 520 с.

11. **Маковецький А. М.** Ціннісні орієнтації української молоді та їхня трансформація: досвід соціологічного аналізу / А.М. Маковецький // Вісник Львівського ун-ту. Серія соціологічна. – 2008. – Вип. 2. – С. 330–337.

12. **Макутон П. Я.** Світогляд, його формування і виховання / П. Я. Макутон. – К.: Ін-т системних досліджень освіти, 1994. – 123 с.

13. **Невмержицька Н. М.** Особливості та закономірності генезису політичної свідомості сучасних студентів / Н. Невмержицька // Гілея: наук. вісник. Зб. наук. праць. – К.: ВІР УАН, 2010. – Вип. 35. – С. 337–344.

14. **Павловський В. В.** Социология молодежи и ювенология / В. В. Павловский // Социологические исследования. – 1999. – № 5. – С. 46–52.

15. Постсучасність: проблеми духовної свободи особистості / О. О. Сердюк, М. В. Алфьорова, І. В. Апоніна; Наук. ред. Сердюк О. О. – Донецьк: Юго-Восток, 2006. – 247 с.

16. Світогляд і світ людини: Колективна монографія / За заг. ред. д-ра філософ. наук, проф. В. П. Капітона. – Дніпропетровськ: ДДФА, 2008. – 324 с.

17. **Сугрובה Ю. Ю.** Переваги молоді в соціокультурному просторі України / Ю. Ю. Сугрובה // Наук. праці історич. фак. Запорізького національного ун-ту: Зб. наук. праць. – Запоріжжя: ЗНУ, 2010. – Вип. XXVIII. – С. 323–326.

18. **Яковенко А.** Вплив суспільних чинників на студентську молодь (мотиваційний аспект) / А. Яковенко // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2000. – № 1. – С. 82–88.

Резюме

• *Структура світоглядних орієнтацій сучасної студентської молоді розглядається крізь призму соціальних і духовних чинників її формування і розвитку.*

• *Структура мировоззренческих ориентаций современной студенческой молодежи рассматривается сквозь призму социальных и духовных факторов ее формирования и развития.*

• *The structure of the world outlook trends in the minds of contemporary students' youth is viewed through a prism of social and spiritual factors of forming and development of the latter.*